

KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET I OSLO
FORNMINNESEKSJONEN

Postboks 6762,
St. Olavs Plass
0130 Oslo

RAPPORT

ARKEOLOGISK UTGRAVNING

KULLGROPER

Hovemoen 186/1
LILLEHAMMER KOMMUNE,
OPPLAND FYLKE

JOSTEIN BERGSTØL

Oslo 30.01. 2007

**KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET
I OSLO**

Gårds-/ bruksnavn Hovemoen	G.nr./ b.nr. 186/1
Kommune Lillehammer	Fylke Oppland
Saksnavn Reguleringsplan for næringsområde Hovemoen nord. Hovemoen, 186/1, Lillehammer kommune, Oppland	Kulturminnetype Kullgroper
Saksnummer (arkivnr. UKM) 05/17547	Tiltakskode/ prosjektkode Sted 420742 Tiltak 760038
Eier/ bruker, adresse Gausdal Landhandleri	Tiltakshaver Gausdal Landhandleri
Tidsrom for utgravning 22.-23.11.2005	M 711-kart/ UTM-koordinater/ Kartdatum 23V 0540602 UTM 6570416 EU89-UTM; Sone 32
ØK-kart CL 074-5-3	ØK-koordinater
A-nr. 2005/228	C-nr. 55929
ID-nr (Askeladden) id 94175 [R1] og id 94204 [R3]	Negativnr. (KHM) Cf 30161
Rapport ved: Jostein Bergstøl	Dato: 30.01.2007
Saksbehandler: Jan Henning Larsen	Prosjektleder: Jostein Bergstøl

SAMMENDRAG

Utgangspunktet for undersøkelsen var reguleringsplan for industriområde på Hovemoen Nord. To kullgroper kom i konflikt med tiltaket og skulle undersøkes.

Begge gropene er runde, men har vært noenlunde like store opprinnelig. Bunnen i de to gropene er forskjellige, R1 er rund, mens R3 er flat. Den ulike formen på de to gropene kan være et resultat av at bakken har vært vanskeligere å grave i ved R1. En flat bunn vil være mer hensiktsmessig for stabling av veden.

R3 er fra 1000-1100-tallet, mens materialet fra R1 ble datert til 1200-tallets siste del. Det er oppsiktsvekkende at to så nærliggende groper har så ulik datering. Dersom det skulle utføres en kullbrenning på 1200-tallet, er det sannsynlig at man ville ha valgt den eksisterende gropa i stedet for å grave en ny i svært hard grus og sand. Det var mye mer innraste masser i R3. Kullaget har derfor blitt forseglet under nær en halv meter sand. Den harde massen ved R1 har gjort at det ikke er noen innrasing her, og kullaget lå derfor like under humusen. Selv om kullprøven ble tatt i underkant av kullaget, er sjansene større i denne gropa for at moderne materiale kan ha blandet seg med det opprinnelige, og dermed gitt en yngre datering.

Konklusjonen er derfor at det har vært brent kull på stedet på 1000-1100-tallet, og muligens også på slutten av 1200-tallet. Det ble brukt furu til kullbrenningen. Gropene ser ut til å ha vært brukt bare en gang.

INNHold

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	2
2. DELTAGERE, TIDSROM	2
3. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER.....	2
4. UTGRAVNINGEN.....	3
5. KONKLUSJON.....	5
6. FOTOLISTE, NEGATIVNR. CF. 30161	6

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK UNDERSØKELSE

*REGULERINGSPLAN FOR NÆRINGSOMRÅDE HOVEMOEN
NORD. HOVEMOEN 186/1, LILLEHAMMER KOMMUNE,
OPPLAND*

Jostein Bergstøl

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

Riksantikvaren ga i brev av 02.12.2004 til Oppland fylkeskommune tillatelse til inngrep i de automatisk fredete kulturminnene, kullgrop id 94175 (R1) og kullgrop id 94204 (R3), i medhold av kulturminnelovens § 8, 4. ledd. Lillehammer kommune vedtok planen 27. januar 2005. Det vises videre til Riksantikvarens vedtak om omfang og kostnader for undersøkelsen i brev av 04.10.2005.

2. DELTAGERE, TIDSROM

Undersøkelsen ble utført av Jostein Bergstøl fra Kulturhistorisk museum den 22. til 23. november 2005 Gravemaskin med fører ble stilt til rådighet fra tiltakshaver den 23.

3. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER

Kullgropene lå på en morenerygg som ligger mellom Lågen og E-6. Massene består av grus og sand, og en stor del av morenen er utnyttet for sand/grustak. Det aktuelle området ligger i nordenden av morenen hvor landskapet faller nordover. På østsiden av E-6 er det store flater med dyrket mark og mye rikere jord. Innenfor et annet regulert område lenger sør på Hovemoen ble det registrert ytterligere 19 kullgroper og en tjæremile.

Nesten hele tiltaksområdet var snauhogd og toppdekket var fjernet for å utnytte grusressursene. Det var gitt beskjed om at kullgropene ikke måtte skades. Tiltakshaver hadde allikevel fjernet toppdekket helt inntil vollen på begge gropene, og flere steder var vollen skadet.

Fig. 1: Utgravningsområdet sett mot øst. De to klyngene med små grantrær markerer gropene

4. UTGRAVNINGEN

Undersøkelsen forløp ved at Bergstøl ankom Lillehammer 22.11. ca kl 12.00. Ragnar Bjørnstad fra Oppland fylkeskommune ble med ut til feltet og påviste gropene. Tiltakshaver hadde da fjernet masse for tett inntil kulturminnene. Etter diskusjon ble vi enige om ikke å forfølge saken videre, selv om det var satt i gang arbeide uten tillatelse. Resten av dagen ble brukt til å rydde bort vegetasjon og dokumentere gropene på overflaten ved tegning og fotografi. Som bildene viser var arbeidslyset svært dårlig på grunn av den sene dato.

På morgenen den 23. kom gravemaskinen som avtalt og det ble igangsatt graving. Gropene ble gravd i henhold til prosjektplanen, ved at den ene halvdelen ble gravd gradvis nedover til bunnplanet ble synlig. Bunnens form ble fotografert, og det ble så gravd videre godt nedenfor bunnivå for å få med om bunnen var flat eller bolleformet, samt å forsikre om at det ikke dreide seg om gjenbrukte fangstgroper.

Målene på gropene er oppgitt etter malen som Tom Bloch-Nakkerud (1987:22) har laget for kullgropene på Hovden. Ytre diameter måles fra ytterkant av vollen. Indre diameter måles mellom høyeste punktet på vollen, og dybden beskriver avstanden fra linjen mellom topp voll og bunnen av gropa. I tillegg tas det med mål for dybde til bunnen av kullet. Den ytre diameteren er stipulert, siden ytterkantene var ødelagt av maskinell avtøring.

Det kunne bare påvises en fase, og det ble derfor tatt ut en prøve fra hver av gropene. Vedartsanalyse ble utført av Helge Høeg, og det viste seg som forventet at det var brukt furu. Materialet er datert ved Laboratoriet for radiologisk datering i Trondheim.

R1

Gropa viste seg å være sirkulær, ikke avlang slik registreringsrapporten sier. Trekullet lå like under humusen i bunnen og det var lite innrast masse i gropa. Massene her var fastere enn i R3. Mangelen på innrasing fra sidene er årsaken til

at denne gropa så større ut enn R3 på overflaten. Trekullaget var relativt tynt, ikke mer enn ca 10 cm. Bunnen var jevnt rundet og kullaget viste at gropa har hatt en ”bolleform”. Kullaget ble datert (med to sigma): 1275-1305 e.Kr.

Gropas mål:

Ytre diameter (stipulert):	8 m
Indre diameter:	4,5 m
Dybde:	0,8 m
Dybde til bunn kullag:	1,1 m
Datering (T-18359):	715±55BP, kal: 1275-1305 e.Kr

Fig. 2: R1 i profil.

R3 (C. 55929)

R3 ligger ca 30 m øst for R1. Denne gropa var også sirkulær, men mer sammenrast enn R1. Som profilbildet viser er bunnen av kullaget flatt med markerte hjørner, og avviker derfor fra den andre. Formen på bunnplanet virket å være tilnærmet rundt. Laget med trekull var 25-35 cm tykt med store kullbiter. Over bunnlaget var det rast inn et tykt lag med sand fra sidene. Massene var betydelig løsere og mer finkornet her enn ved R1. Det var også mindre stein i undergrunnen. Dateringene viser at denne gropa var fra perioden 1020-1175 (kalibrert, to sigma) og dermed eldre enn R1, som lå mindre enn hundre meter unna.

Gropas mål:

Ytre diameter (stipulert):	8 m
Indre diameter:	3,3 m
Dybde:	0,75 m
Dybde til bunn kullag:	1,1 m
Datering (T-18360):	945±65 BP, kal. 1020-1175 e.Kr

Fig 3: R3 i profil

5. KONKLUSJON

Begge gropene er runde, men har vært noenlunde like store opprinnelig. Bunnen i de to gropene er forskjellige, R1 er rund, mens R3 er flat. Den ulike formen på de to gropene kan være et resultat av at bakken har vært vanskeligere å grave i ved R1. En flat bunn vil være mer hensiktsmessig for stabling av veden.

R3 er fra 1000-1100-tallet, mens materialet fra R1 ble datert til 1200-tallets siste del. Det er oppsiktsvekkende at to så nærliggende groper har så ulik datering. Dersom det skulle utføres en kullbrenning på 1200-tallet, er det sannsynlig at man ville ha valgt den eksisterende gropa i stedet for å grave en ny i svært hard grus og sand, bare 30 meter unna. Det var mye mer innraste masser i R3. Kullaget har derfor blitt forseglet under nær en halv meter sand. Den harde massen ved R1 har gjort at det ikke er noen innrasing her, og kullaget lå derfor like under humusen (se fig. 2). Selv om kullprøven ble tatt i underkant av kullaget, er sjansene større i denne gropa for at moderne materiale kan ha blandet seg med det opprinnelige, og dermed gitt en yngre datering.

Konklusjonen er derfor at det har vært brent kull på stedet på 1000-1100-tallet, og muligens også på slutten av 1200-tallet. Det ble brukt furu til kullbrenningen. Gropene ser ut til å ha vært brukt bare en gang.

6. FOTOLISTE, NEGATIVNR. CF. 30161

Film 1 Bildnr.	Motiv	Retning mot	Fotograf	Dato
36a	R1 før rydding	V	Jostein Bergstøl	22.11. 2005
35a	R1 før rydding	V	"	"
34a	R1 før rydding	NV	"	"
33a	R3 før rydding	NØ	"	"
32a	R3 før rydding	NØ	"	"
31a	R3 før rydding	N	"	"
30a	Avtorvet område med begge gropene	NØ	"	"
29a	Avtorvet område med R3	Ø	"	"
28a	Avtorvet område med R1	NØ	"	"
27a	R1 ryddet	NV	"	"
26a	R1 ryddet	V	"	"
25a	R3 ryddet	Ø	"	"
24a	R3 ryddet	N	"	"
23a	R3 under graving.	NNV	"	23.11. 05
22a	R3 under graving.	NV	"	"
21a	R3 under graving.		"	"
20a	R3 under graving.	N	"	"
19a	R1 under graving. Bunnplan.	N	"	"
18a	R1 under graving. Bunnplan.		"	"
17a	R1 under graving. Bunnplan.		"	"
16a	R1 under graving. Profil	V	"	"
15a	R1 profil	V	"	"
14a	R1 profil	SV	"	"
13a	R3 profil	V	"	"
12a	R3 profil, søndre voll	V	"	"
11a	R3 profil, senter	V	"	"
10a	R3 profil, nordre voll	V	"	"
9a	R3 profil	V	"	"

Litteratur:

Bloch-Nakkerud, T., 1987. *Kullgropen i jernvinna øverst i Setesdal*.
Universitetets Oldsaksamlings Varia 15, Oslo.